

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ВІД ПРИНЦИПІВ ДО ПРАКТИКИ

Оксана Онопрієнко,

докторка педагогічних наук, старша наукова співробітниця,

член-кореспондент НАПН України,

завідувачка відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України,

м. Київ

Компетентнісний підхід у початковій освіті передбачає подвійне завдання: одночасно забезпечувати засвоєння навчального змісту й управляти процесом пізнання дитини – її увагою, мисленням, саморегуляцією, рефлексією. У сучасних умовах освітній процес виходить за межі лише передачі знань, перетворюючись на простір розвитку особистості. Це вимагає від учителя не стільки пояснення матеріалу, скільки організації цілеспрямованого управління пізнавальною діяльністю, що стимулює інтерес, глибину розуміння та усвідомленість навчання.

Міжнародні дослідження якості освіти (TIMSS, PIRLS) [4], а також дані національних моніторингових досліджень [2] доводять, що результативність учнів на пряму залежить від рівня складності завдань, методів роботи з ними та ефективності зворотного зв'язку. Учні досягають кращих результатів тоді, коли навчання спрямоване на розвиток мислення, вміння аргументувати й застосовувати знання у нових контекстах. Це спонукає до відмови від суто репродуктивних практик і переходу до методичного супроводу, що формує здатність до самостійного розмірковування. Отже, управління навчально-пізнавальною діяльністю у початковій школі слід розглядати як стратегічний вектор розвитку сучасної освіти.

Педагогічне управління навчально-пізнавальною діяльністю розуміється як організація та фасилітація пізнавальних процесів учнів із метою досягнення

як особистісних, так і навчальних результатів [1]. Воно включає постановку цілей, планування змісту, створення мотиваційних умов, моніторинг, надання формувального зворотного зв'язку, рефлексію та коригування результатів.

Управління діяльністю, узгоджуючись із компетентнісними орієнтирами Державного стандарту початкової освіти [3], ґрунтується на принципах, які забезпечують не лише виконання стандартів, а й розвиток внутрішньої активності дитини. До ключових принципів належать такі: нормативно-цільовий; науковості та доказовості; діяльнісно-мотиваційний; оптимізації розумового навантаження; множинних репрезентацій; поетапної підтримки і поступового скорочення допомоги; продуктивної складності й використання помилок для навчання; формувального оцінювання та своєчасного зворотного зв'язку; саморегуляції навчання і рефлексивного мислення; диференціації, інклюзивності та доступності; практичної спрямованості та моделювання реальності; педагогічного управління на основі даних та інші. Таким чином, окреслена система принципів надає вчителю практичну рамку для організації та фасилітації пізнавальних процесів учнів, тим самим забезпечує у навчанні внутрішню логіку переходу від нормативних вимог і загальних педагогічних засад до конкретних методичних рішень.

Функції педагогічного управління охоплюють такі аспекти діяльності: цільове прогнозування та визначення очікуваних результатів; проектування змісту й завдань з урахуванням когнітивної складності; організацію навчальної взаємодії; підтримку внутрішньої мотивації; добір завдань із контрольованим когнітивним навантаженням; діагностику та збір доказів навчання; формувальне оцінювання; коригування темпу та форм діяльності; розвиток рефлексії; партнерство з батьками; ресурсне забезпечення; створення безпечного та етичного середовища.

На основі визначених функцій виокремлюються п'ять рівнів педагогічного управління, зокрема такі:

- мотиваційний, пов'язаний із підтримкою інтересу дитини до навчання через змістовні, життєво релевантні, ігрові й дослідницькі формати завдань, безпечне ставлення до помилок і ситуації успіху;
- когнітивно-змістовий, який передбачає добір завдань із контрольованим когнітивним навантаженням, послідовне ускладнення навчального матеріалу, опора не лише на алгоритми розумових або практичних дій, а й на розуміння їх сутності;
- процесуально-операційний, що завбачає організацію навчальної діяльності за логікою: від спільного виконання навчальних завдань із безпосередньою підтримкою до самостійної математичної діяльності;
- соціально-комунікаційний, який зумовлює генерування запитань, які створюють умови для самостійного відкриття знань, евристичного пояснення нового матеріалу, стимулює до аргументації рішень та взаємопояснення;
- оцінювально-рефлексивний, що передбачає використання мікро-діагностування, своєчасний зворотний зв'язок, короткі рефлексивні практики.

Для ефективного впровадження управлінської моделі потрібні організаційно-методичні умови, які забезпечать її відтворюваність і результативність у реальному освітньому процесі, а саме: чітка нормативна рамка, культура безперервного вдосконалення, методичний супровід, підвищення кваліфікації педагогів, належні матеріальні й цифрові ресурси, інклюзивність, а також партнерські відносини між учителями, адміністрацією та батьками. Усе це створює операційне середовище, у якому управління стає прозорим, системним і сприяє стабільному зростанню якості навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Способи управління навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів. *Проблеми сучасного підручника*. 2024. Вип. 33. С. 23–34. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-33-23-34>

2. Звіт про результати третього циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти 2024 р.: у 2-х частинах. Частина I. Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2025. URL: <https://testportal.gov.ua/rezultaty-tretogo-tsyklu-zzmyapo/>

3. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти : Пост. Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

4. TIMSS & PIRLS International Study Center; Boston College. Environment Scale Added to TIMSS 2019 International Database. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2021. URL: <https://www.iea.nl/news-events/news/environment-scale-added-timss-2019-international-database-0>